

god Weg uit het midden

Het wordt wel bestempeld als 'het kind van Hans van Mierlo': het eerste paarse kabinet in Nederland. Klaartje Peters beschrijft in haar boek *Een doodgewoon kabinet*, dat het op 22 augustus 1994 zover is. Na een desastreuze verkiezingsnederlaag voor het CDA treedt er voor het eerst in de geschiedenis een kabinet aan van liberalen (VVD, D66) en sociaal-democraten (PvdA). De verhoudingen zijn na de verkiezingen in dat jaar zo veranderd dat er feitelijk geen kabinet zonder D66 mogelijk is. En D66-leider Van Mierlo heeft maar een grote wens, namelijk eindelijk een kabinet vormen zonder confessionelen. Dat was sinds 1918 niet meer voorgekomen. Er was volgens de D66'er immer sprake van 'links daar, rechts daar en God in het midden'. De ene keer bogen de confessionele partijen naar rechts en de andere keer, als het echt niet anders kon, naar links. Maar in 1994 is het gedaan met de machtspositie van het CDA. Voor het eerst in de geschiedenis legt bij de beëdiging van het kabinet geen enkele minister de eed af. Wel voegt

VVD-minister Annemarie Jorritsma daar fijntjes aan toe: 'Majesteit, dat betekent niet dat er geen diepgelovige ministers bij zijn. Maar doopsgezinden, zoals ikzelf, kunnen de eed niet afleggen; zij kiezen daarom altijd voor de belofte.' In de beeldvorming staat vooral het eerste paarse kabinet bekend als een kabinet dat immateriële kwesties als euthanasie, het homohuwelijk, en afschaffing van het bordeelverbod regelde. Toch kwam Paars de eerste vier jaren feitelijk niet verder dan de liberalisering van de winkelsluitingswet. Pas in het tweede paarse kabinet, door Peters een 'retro-kabinet' genoemd vanwege de grote hoeveelheid oude, bekende gezichten, toen de positie van D66 danig verzwakt was, kwam er een 'beeldenstorm tegen de christelijke instituties' op gang en werd er geliberaliseerd op het gebied van immateriële onderwerpen. Van de bestuurlijke agenda van D66-referendum, gekozen burgemeester, districtenstelsel – kwam in acht jaar Paars niets terecht. Zo leidt Peters ons, in een soms wat al te gedetailleerd boek, naar de conclusie dat D66 inhoudelijk een marginale rol speelde en dat het CDA in de jaren

van Paars voortdurend met zichzelf bezig was. In 2002 implodeerde Paars onder de golven van het Fortuynisme en kreeg het CDA het weer voor het zeggen.

— — — — —
Een doodgewoon kabinet – acht jaar Paars 1994-2002, Klaartje Peters, uitgeverij Boom, € 19,90

aards Culturele verschuiving

'Er is een nieuw geslacht van mensen opgegroeid. Mensen die de rusteloosheid en ongedurigheid in hun innerlijke wezen ook in de uiterlijke vormgeving van hun bestaan tot uitdrukking willen brengen.' Dit citaat van Georg Simmel, Duits filosoof en socioloog, vormen de essentie van de laatst uitgebrachte studie van Auke van der Woud: *De nieuwe mens. De culturele revolutie in Nederland rond 1900*. Auke van der Woud is emeritus hoogleraar architectuur- en stedenbouwschiedenis en bekend van eerdere doorwrochte studies als: *Een nieuwe wereld. Het ontstaan van het moderne Nederland*, en: *Een koninkrijk vol sloppen. Achterbuurten en vuil in de negentiende eeuw*.

De nieuwe mens beoogt niet alleen een studie, maar vooral ook een voorstel te zijn, 'een voorstel, het doet suggesties om anders over onze cultuur in de afgelopen anderhalve eeuw te gaan denken'. In de 'oude beschaving' stond het streven naar 'het hogere' voorop, de hoogste waarden waren immaterieel, 'geestelijk' (het 'schone, ware en goede'). De nieuwe cultuur, mede mogelijk gemaakt door de stijging van de materiële welvaart, kwam met andere, heel aardse normen en waarden. Die werden massaal omarmd, het eerst en vooral in de grote steden. In toegankelijk beschreven voorbeelden

geeft Van der Woud een beeld van de verschuiving. Van de opkomst van het panorama en het panopticum tot de verschijning in het straatbeeld van de zogenaamde mode- en koffiepaleizen, meer commercieel ingerichte woningen, luxe winkels met grote spiegelluiken en imposante vloeren, villa's in het groen voor een opkomende rijke klasse, de aandacht voor het lichaam met zee-en zonnebad, de bouw van eenvormige massawoningen voor het volk uit de sloppen, en de aanleg van parken. Het beeld dat Van der Woud schetst komt dichtbij de hedendaagse, nog meer verstedelijkte realiteit.

door Jehannes Regnerus

— — — — —
De nieuwe mens. De culturele revolutie in Nederland rond 1900, Auke van der Woud, uitgeverij Prometheus Bert Bakker, € 24,95

levensgevoel Speelse diepgang

Tamarah Benima maakt al in het begin duidelijk dat dit boek over meer gaat dan alleen maar de joodse godsdienst of de joodse geschiedenis.

Dat zijn in haar ogen slechts facetten van iets dat veel groter is: de Joodse Beschaving. Een Beschaving met hoofdletter, met meer dan twintig talen, een juridisch systeem, eigen filosofie, literatuur, muziek, en nog veel meer. Het joodse levensgevoel: dat brengt zij in dit boek voor de lezer tot leven. Ze bespreekt die joodse beschaving aan de hand van onderwerpen als recht, de verhouding tot teksten, joods mensbeeld, de kern van de sjabbat, kasjroet, maar ook seks, vrijheid en natuurlijk God. Van ernstig tot hilarisch weet Benima werkelijk inzicht te verschaffen in het belang van een bepaalde zienswijze. Zoals haar schets ter verduidelijking van het rechtssysteem aan de hand van het zelfverzonnen gebod: 'Bak een chocoladetaart die door iedereen kan worden gegeten'. (p. 29) Om vervolgens naar aanleiding van die ene simpele zin zeker vier pagina's alleen maar vragen over die zin te stellen. Het moet waar zijn: joodser dan dit krijgt u het niet. Al die dingen die 'we allang weten' over het jodendom krijgen toch net een andere lading in het boek. Benima weet steeds de oppervlakte te vermijden en juist daaronder de bijna onpeilbare mogelijkheden te laten zien. Het boek wordt nergens belerend, maar blijft open en speels. Haar hoofdstuk over God schept ruimte, juist vanwege het speelse karakter. Geen dogma's, maar al spelend met woorden wordt diepte geschetst. Wat een verademing, dit boek. Het is vlot, grappig, met vaart geschreven. Bijna 180 pagina's die sprankelen van zelfvertrouwen en de bijbehorende zelfspot. *Joodser dan dit* is met liefde geschreven, liefde voor tekst, voor woorden, liefde voor de Joodse Beschaving, liefde voor de mensen die haar dragen. En omdat dit door alle pagina's heen straalt is dit boek een klein cadeautje van menselijkheid en gein. Fijn!

'Wat waar is, hoeft niet relevant te zijn, en wat relevant is, hoeft niet waar te zijn.'

door Wieteke van der Molen

— — — — —
Joodser dan dit krijgt u het niet. De levenskunst van de Joodse Beschaving, Tamarah Maionah Benima, uitgeverij Prometheus Bert Bakker, € 19,95

stilte Niets te vrezen

'Gij staat zo heel, heel stil / met uwe handen, ik wil / u zeggen een zo lief wat, / maar 'k weet niet wat'. Het zijn de beginregels van een gedicht van Herman Gorter in de verzamelbundel *Stilte, het museum van de poëzie* (uitgeverij Bekking & Blitz, € 9,95). De gedichten zijn gekozen door Amnesty International, dat een bont gezelschap van 133 'werelddichters' selecteerde. Van D.H. Lawrence – 'Sinds ik je kwijt ben word ik door de stilte bespookt' – tot Rainer Maria Rilke. Van Adonis tot Basil Fernando die ons vraagt te luisteren naar de anonieme mensen die 'de stilte als masker dragen'. 'Stilte is al wat wij vrezen' – Emily Dickinson.

Tenzij anders vermeld, zijn de bijdragen op deze pagina's van de hand van Martin Maassen, *martin.maassen@doopsgezind.nl*

— — — — —
 ☀ De zonnetjes bij de besproken boeken en bladen geven de waardering van de recensent weer. Die kan uiteenlopen van één zonnetje (niet best) tot vijf (mag op uw nachtkastje niet ontbreken).